

Прегледни рад

UDK 65.012:338.124.4 ..

DOI 10.7251/SVR1510019P

САНАЦИЈА КАО МОДЕЛ ИЗЛАСКА ПРЕДУЗЕЋА ИЗ КРИЗЕ

Доцент др Слободан Пешевић¹

Независни универзитет Бања Лука

Апстракт: Реч санација је латинског порекла (*sanatio*) и значи лечење, са становишта економије предузећа под санацијом се подразумевају економске и техничко-организационе мере које треба да допринесу оздрављењу предузећа, у смислу да се оно поново учини ликвидним и рентабилним. Предузеће се сматра болесним ако дугорочно гледано није у стању да измирује своје обавезе и послуже са губитком. Узроци болести могу бити екстерни и интерни. Финансијске тешкоће које се испољавају у неликвидности и нерентабилности, узрокују потребу санирања. Покретање санирања претпоставља подобност санирања, која постоји ако је могуће трајно оздрављење предузећа. Утврђивање подобности санирања подразумева испитивање и избор мера чије спровођење обезбеђује трајно оздрављење предузећа, у смислу поновног успостављања финансијске равнотеже и враћања у зону добитка. Уколико трајно оздрављење предузећа није могуће, спроводи се стечај. Постоји разлика између санирања у ужем и санирања у ширем смислу. Економско санирање (санирање у ширем смислу) обухвата све мере које доприносе откривању и отклањању узрока губитка и обезбеђују трајно оздрављење предузећа. Финансијско санирање (санирање у ужем смислу) усмерено је на отпис губитка и успостављање финансијске равнотеже.

Кључне речи: *криза, дефицит, стабилност цена, приватизација, симптоми кризе, ентитети.*

УВОД

Почетком последње деценије прошлог века у бившој Југославији је отпочео процес транзиције политичког и економског система. Југославија је тада била у великој предности у односу на друге источноевропске социјалистичке државе, са реалним изгледима да већ до 1995. године постане чланица Европске уније. Један од основних услова за то је био да тадашње републике на миран начин разреше несугласице око унутрашњег уређења федералне државе, у чему је Европска унија нудила улогу посредника. Међурепубличко нејединство око модела транзиције политичког система и судбине федералне државе најтеже последице је изазвало у Босни и Херцеговини, која се нашла у пасивној позицији, а мање нудећи властита решења, очекујући помоћ од

¹ Аутор је професор Пословних финансија на Независном универзитету Бања Лука.

Федерације која је већ била веома упитна. Разбијањем јединственог економског простора и заокруживањем републичких економија, базно-сировински капацитети у Босни и Херцеговини брзо су остали без тржишта, а и у самој Босни и Херцеговини нагло расту међурегионалне тензије и на површину избијају све деформације и нерационалности дугогодишње наглашене централистичке економске политике, уз потпуно запостављање регионалних развојних интереса.

Распад државе и трансформација бивших република у нове националне државе неминовно се морала завршити ратним сукобом а епицентар се десио на простору Босне и Херцеговине. Троиогодишња ратна разарања су физички обезвредила већину привредних капацитета и знатан део привредне инфраструктуре, а и тамо где су ратна разарања избегнута, неминовно је дошло до технолошког заостајања, губитка програма и тржишта, а највеће жртве су били програми и капацитети високих технологија, а многи од њих су заувек угашени. Рат није поштедео ни природне ресурсе и потенцијале.

О КРИЗИ И МЕТОДАМА ИЗЛАСКА ИЗ КРИЗЕ

Првих послератних година Република Српска је имала доста конфликтне односе са међународном заједницом. Било је доста неразумевања будућих односа у Босни и Херцеговини, те опречних тумачења решења из Дејтонског споразума. Укратко, тадашње власти Републике Српске сматрале су да по наведеном споразуму Републици Српској припада више самосталности него што су то тумачили представници међународне заједнице. То су разлози због којих је Република Српска теже долазила до међународне помоћи неопходне за обнову и развој и због чега је међународна заједница угрошила мање новца за обнову и развој Републике Српске него што је планирала непосредно после рата.

И данас, договори се веома тешко и споро постижу у вези са било којим питањем. Макро економска политика споро оживљава, води се на ентитетском нивоу, нема сарадње ни координације у пројектовању кључних макро економских фактора, а они су:

- пуна запосленост,
- стабилност цена,
- висока стопа раста и
- равнотежа платног биланса.

Економска наука је показала да без остваривања ових циљева нема економске и политичке стабилности нити бољих услова живота становништва. Треба истаћи да не постоје механизми синтетизовања циљева макро економске политике на нивоу Босне и Херцеговине, те да се неке политике, неопходне за њихово остваривање уопште и не воде на било ком нивоу власти, узнемиравајућа је са аспекта креирања дугорочног и динамичког развоја. У Републици Српској се осећа потреба да се управо обезбеди дугорочан, стабилан и динамичан развој. Међутим, Република Српска је превазишла фазу спонтаног послератног побо-

лшања ситуације у којој стратегија и политика нису биле пресудне за управљање развојем.

Само прекидање рата и престанак уништавања ресурса побољшава стање економије. Међутим, таква концепција побољшања стања економије има ограничено дејство. Њене добре стране су већ исцрпљене, нови развој захтева нову стратегију, нове односе ресурса и нову политику управљања развојем. Без политика којима се остварују кључни циљеви макроекономске политике то је немогуће достићи. Та чињеница, у датом тренутку, дефинише парадоксалну ситуацију да без макроекономске политике не могу се остварити циљеви развоја, а Босна и Херцеговина, у практичном смислу, није амбијент у коме се може дефинисати и водити ефикасна макроекономска политика. Како поставити циљеве, како водити политику и какви се резултати могу очекивати у таквим околностима? На ово питање скоро је немогуће потребан одговор.

Према подацима Привредне коморе Републике Српске укупан број запослених са децембром 2014. године износио је 243.102 лица што је 1,2% више него 2013. године. Број запослених у индустрији у односу на исти период 2013. године повећан је 1,7%. Подаци се требају узети са извесном резервом, велики број младих и квалификованих људи не ради, и даље је присутан одлазак у иностранство, нарочито људи медицинске струке. Непознат је број радника који раде на тзв. “црно“, који нису пријављени од стране послодавца. Оно што забрињава је стално запошљавање у владине институције, један од кључних макро економских фактора је пуна запосленост али у индустрији или како то неки кажу у реални сектор. Запошљавањем у владине институције, и оно мало привредних друштава што још увек раде, биће уништено.

Цене произвођача индустријских производа 2014. године, у односу на 2013. годину, мање су за 0,6%. На домаћем тржишту смањење цена је износило 0,7% а на иностраном тржишту то је смањење било 0,4%. Потрошачке цене у Републици Српској у 2014. години мање су за 1,2% у односу на 2013. годину. Када се посматрају цене могао би се извући погрешан закључак о стабилности цена, али то није тако, други су га фактори проузроковали. Овде цене нису снижене повећањем продуктивности већ опадањем тражње, у том случају рентабилност опада а производња се редукује, у питању је, по нашем мишљењу, дефлација. Дошло је до пораста куповне снаге новца услед поремећаја у односима робних и новчаних фондова, где су робни фондови већи од новчаних. Крајње је време за укидање валутног одбора, већ се касни неколико година, премало је новца у оптицају.

У 2014. години дошло је до повећања индустријске производње у Републици Српској 0,7% у односу на 2013. годину, у подручју прерађивачке индустрије раст је износио 5% док подручје снабдевања и производње електричне енергије и гаса бележи пад у односу на 2013. годину 9,0%, а управо би ова област морала бити окосница развоја. Без раста производње најмање 5% годишње тешко ће се криза савладати.

Укупан обим робне размене са иностранством у 2014. години износио је 7,64 милијарде марака, извоз је остварен у износу од 2,69 милијарди марака а увоз 4,94 милијарде марака, те дефицит износи 2,25 милијарди марака. Сви кључни макроекономски показатељи су, не забрињавајући, него више алармантни, разарајући. Ни време, а ни простор нам не дозвољавају да се упуштамо у разрешење ових проблема.

Оваква дешавања рефлектовала су се на пословање предузећа на подручју Републике Српске. Криза је погодила, не само предузећа која су изгубила тржиште у бившим југословенским републикама, него дословно сва предузећа. Поред сопственог капитала предузећа су морала ангажовати несразмерно много туђег капитала. До туђег капитала било је немогуће доћи, банке нису биле заинтересоване за давање кредита нереструктурираним предузећима која нису имала ни свог правог власника. Држави је преостало једино решење, то је формално преименовање имовине из друштвене својине у државну. Та формалност је озакоњена и власник предузећа, ентитет Република Српска, је могла да ради са својом имовином шта хоће. Ни у развијеним западним економијама држава није вешт управљач, а ни „добар“ домаћин. Приватизација државног капитала била је неминовна. Држава је мислила да ће бити огромно интересовање, како домаћих тако и иностраних купаца државног капитала. Треба признати да су то мишљење делили и домаћи и страни експерти. На крају се испоставило да су инвеститори, како домаћи тако и страни, били инвеститори порекла сумњивог капитала. Њихов циљ и није био да се предузећа реструктурирају и почну да раде него да њиховом продајом дођу до приноса на уложени капитал. Предузећа су неминовно западала у кризу, с једне стране ратна дешавања су учинила своје, а са друге стране ни држава а ни нови власници нису исказали интерес за њихову ревитализацију. Са санацијом се касно почело а овај проблем је био мало познат овдашњим стручњацима. У време владавине самоуправног социјализма кризу у предузећу је могло да изазове само лоше управљање њиме, а и релативно лако је било санирати предузеће. Ако то нису учиниле банке онда су то радили комбинати, сложене организације удруженог рада, радне организације и други слични облици организовања. Заправо, пошто је криза потицала из сфере политике онда ју је политика и решавала. Санација је посматрана као нека узредна и лако решива појава. Да се негде у периоду од 1990. године, па до 2002. године санирало седам до осам великих предузећа, она су могла бити замајак развоја целе Републике Српске. Треба истаћи да је и наша стручна литература била оскудна у вези са санацијом, а увођењем предмета специјални биланси, који се изучавају на економским факултетима, проблем санације у потпуности је расветљен, бар што се теорије тиче.

Предузеће се може санирати у свакој својој животној фази, услов је да то власник жели и да је корист од наставка пословања већа од ликвидационе вредности предузећа. Окружења у којем послују предузећа Републике Српске су немирна, нестална и непредвидива. Честе су промене у технологији али код нас, у Републици Српској, никако да схватимо значај људског ресурса у свим тим променама. Многа

предузећа у Републици Српској су пропала због лошег менаџмента. Овде су још увек на цени подобни, а не способни. Политичке партије као да се утркују у одабиру лошег кадра на важне функције, цену таквог рада плаћају грађани.

Од изузетне је важности правовремено уочити кризу у предузећу, стручан и одговоран, односно, способан менаџмент реагује на прве симптоме кризе. Препознавање и уочавање кризних симптома (знакова), омогућава, у дужем или краћем периоду, успешније пословање предузећа. Као проблем, у овом раду, смо истакли рад менаџмента у предузећима у Републици Српској. Наиме, покушавамо да одговоримо на питање, у смислу, зашто су се менаџерске структуре показале неспособне у руковођењу домаћим предузећима. Да ли су то фактори мотивационе природе, лошег одабира кадрова или пак неки трећи, свеједно је, мишљења смо да менаџерске структуре у Републици Српској нису ваљано обавиле свој посао.

Поред уочавања симптона кризе, од исте важности је и прецизно утврђивање свих узрока кризе, који су довели до таквог стања. Елиминацијом узрока, односно разлога који су довели до кризе, уједно стварамо и претпоставке повратка на нормално пословање.

Као први проблем истраживања можемо поставити питање дефинисања и идентификовања кључних симптома кризе, с једне стране, и узрока који су довели до таквог стања уопште у Републици Српској. Надаље, на бази извршених истраживања треба сагледати, не само трендове у кретању у пословању предузећа, него и трендове и промене у самом менаџменту предузећа. Преферирамо ставове да ако се предузећа састоје од одређене опреме и људи који раде са том опремом, проблеми увек изазивају људи, отуда и треба посветити посебну пажњу проблему руковођења као и радне снаге предузећа.

Феномен симптома и узрока кризе пословања треба истражити у дужем временском периоду у Републици Српској, с циљем да истраживањем добијемо релативно велики број различитих, детаљних, широко обухватних и релевантних података и информација. То нам је потребно да можемо доћи до општих закључака и законитости. Тек на основу тога могуће је дефинисати начине изласка из кризе, и уопште, унапређење самог пословног процеса, не само у Републици Српској, него и у Босни и Херцеговини.

Концепцијски приступ укупној проблематици кризе обухватио би следеће основне фазе:

- предузеће у кризи,
- кризни знаци (симптоми),
- стварни (интерни и екстерни) узроци кризе,
- могућа решења кризе и
- имплементација решења.

Да бисмо имали ваљане податке, односно да би санирање имало и научну улогу, потребно је прикупити податке о санираним предузећима из целе Републике Српске, из различитих бранши пословања. Комбиновањем различитих метода истраживања олакшало би се

схватање и разумевање појаве која се истражује а која се јавља у много облика и у различитим предузећима. Из тог мноштва ситуација (предузећа) у оквиру којих је присутно истраживање појава тежи се логичком анализом тих ситуација објаснити симптоми и узроци настанка, карактер, динамика и манифестационе форме појаве која се испитује. Проучавањем феномена симптома и узрока кризе пословања у више случајева (предузећа) истраживачи (санатори) ће лакше моћи потврдити теоријске одреднице кризног менаџмента, односно кризе пословања, а посебно симптоме и узроке кризе који могу бити елаборирани у неком научном часопису и на тај начин указати на правце и мере за превазилажење кризних ситуација и унапређења пословања.

На просторима Републике Српске још ће се дуго осећати последице политичко-економског кризног амбијента који је доминирао крајем 20. века. У тако тешким условима привређивања, пословна политика се није могла круто држати циљева и њима примерене стратегије и тактике, које одговарају стабилном амбијенту пословања. Нису исти ни циљеви предузећа у Републици Српској и земљама стабилног економског окружења, а требали би бити. Код нас се, као примаран циљ, поставља циљ преживљавања а не раста и развоја, финансијска политика се тако и креира да створи „финансијску снагу“ која омогућује само пуко преживљавање. Немогуће је да пуко преживљавање не доведе у питање опстанак предузећа, скоро да само две варијанте постоје за предузеће, или ће преживети, одржати производњу или ће доживети економски крах.

Огроман проблем привредним субјектима представљала је изненадна промена друштвеног уређења. Још и данас многи мисле да је капитализам узрок сиромаштва. Наша је идеја да одговарајуће стратегије пословања морају уважавати категорију тзв. „социјалног капитала“. Он преваходно укључује перцепцију капитала као људског потенцијала што је и сам темељ економије знања. У анализи социјалног и економског статуса транзицијских промена, уочавају се грубе промене са становишта социјалног капитала. Оне су инспирисане идејама глобалног капитализма. Оправдано је приметити да је процес транзиције иницирао дубоке противречности и да новостворени проблеми имају делом позадину из ранијих економских искустава. Издвојило се, по нашем мишљењу, неколико релативно независних чињеница одређеног транзицијског процеса:

- неуспела приватизација великих компанија,
- неуспела приватизација већег броја предузећа (малих и средњих),
- приватизацију није могао извести управљачки слој са размишљањем заснованим на принципима друштвене својине и
- недостатак корпоративне културе управљања.

Из свега до сада изложеног да се приметити да је култура сиромаштва постала доминантна култура, а њу прате институције које су израсле на темељу друштва ризика (неуредна и непоуздана управно-

административна политичка организација друштва), висока стопа незапослености, запуштено становништво у свим сегментима живота, а поготово неповерење према институцијама које се нуде као инструмент решења актуелних проблема.

Да би предузећа могла да наставе своју привредну активност нужно их је санирати. Свакако не сва, само она чија је корист од наставка пословања већа од ликвидационе вредности. Зато, економској и финансијској санацији, поготово економској тј. целовитој санацији, мора се посветити огромна пажња. Нажалост, код наших предузећа, скоро свих, у обзир долази само економска санација. Криза је врло озбиљано захватила све сегменте предузећа и требаће много времена да се реши. Нека предузећа ће брже изаћи из кризе ако нађу иностране партнере који су заинтересовани за њихов производни програм, многа ће нестати али доста ће се и нових отворити.

За санирање предузећа мора бити заинтересована и држава, не само власници. Ради стимулисања домаће производње, држава би могла, по нашем мишљењу, помоћи следећим мерама:

- дати пореске олакшице за одређени вид производње,
- имати већи надзор над кријумчарењем и сивом економијом,
- држати се одређених стандарда код увоза роба и не увозити свашта и сумњивог квалитета.
- предузећа у Републици Српској имају одређене шансе које би требале бити искоришћене, а то је географска близина Европске уније (од јула 2013. године се и граничимо са Европском унијом), јефтина радна снага уз то и образована.

Зато у стратегији развоја Републике Српске и Босне и Херцеговине треба:

- избегавати развојне опције које би водиле екстериторијализацији ефеката (ако би сировине и ниже фазе обраде биле основа у размени са светом),
- код промене структуре привреде ићи постепено и у први план треба дати приоритет производњи, првенствено идустирија, а тек касније терцијарном сектору, који иначе у највећој мери зависи од производне делатности,
- у избору оријентације треба истрајати на комплексном методу развоја како би се избегла екстериторијализација,
- потребна је властита развојна стратегија и властити образац развоја, можда је ово и најбитније.

Неопходна је сарадња наших предузећа са предузећима из Европе, па из анализираних предности овог вида сарадње мора да уследи и план потребне законске регулативе који ће омогућити стварање респектабилних привредних субјеката. Посебно треба истаћи неопходност усвајања и изградње законске регулативе која ствара правне претпоставке за настанак инвестиционих фондова који ће омогућити квалитетне стратешке фузије и аквизиције.

Основни циљ у развоју овог простора је потпуна трансформација у самоодрживу економију и предузетничко друштво као неминовност. Претпоставке за ово су:

- макроекономска стабилност,
- смањење јавног дуга,
- изградња повољне климе за страна и домаћа улагања,
- коришћење метода „*joint-venture*“,
- довршење процеса приватизације државног капитала и ревизија сумњивих приватизација,
- успостаљање владавине права и
- борба против криминала и корупције (питање свих питања).

Санација предузећа је актуелнија него икада до сада, али економска, то јест целовита санација. Предузећа су изгубила бивша тржишта, квалификовану радну снагу а технологија је толико застарела да је сваки вид производње искључен. Предузећа у Републици Српској прво треба санирати па онда тражити партнера са којим ће се сарађивати (мерџер, фузија, кластер итд.). Не треба санирати предузећа из свих бранши, по нашем мишљењу, приоритети су следећи:

- аграрно – прерађивачки сектор, у овом домену Република Српска треба постати биласно позитивна,
- развој дрвно прерађивачког сектора (још увек доминира примарна производња).
- формирање комплекса на бази прераде боксита и глинице,
- подстицање туристичке привреде,
- активирање одређених језгри бивших „великих пословних система“ и кластере који би се око њих могли формирати.

При испитивању оправданости санације, полазну основу чини испитивање тржишног потенцијала и санира се оно предузеће чија је корист од наставка пословања већа од његове ликвидационе вредности. Санацији увек треба дати предност, приоритет, у односу на стечај и ликвидацију. И санација је дуг процес који захтева и средства и стручне људе као и одређени временски период. Створити предузеће које ће дуги низ година пословати успешно је циљ сваког предузетника а санација није ништа друго до елиминисања свих, или већином свих, проблема који су сметња дефинисаном циљу пословања.

ЗАКЉУЧАК

Републици Српској припадају богати, али разубјени природни ресурси, који представљају кључни фактор у њеном садашњем и будућем развоју, као и у економско-географском обликовању. У најважније природне потенцијале спадају: пољопривредно земљиште, шумски комплекси, хидро-климатски услови, те рудни и минерални ресурси, који уз привредну структуру и изграђене капацитете на простору Републике Српске представљају добру основу за даљи успешан развој. У привредном систему најзначајније место, свакако, би требало да припада индустрији, која представља главни сегмент у стратегији

дугорочног друштвено-економског развоја. Република Српска инвеститорима може да понуди бројне могућности улагања по веома повољним условима:

- велики потенцијал за развој пољопривреде,
- повољни услови за развој термо и хидро енергетског сектора,
- велика могућност обезбеђења енергије и енергената из обновљивих извора,
- рудни и минерални ресурси те
- добар туристички потенцијал.

Последице транзиције, глобализације, ратних догађања и неконтролисаног увоза некавалитетних роба, утицале су на губитак тржишта великог броја предузећа која се баве производњом односно која припадају области индустрије. Опште стање у посматраној области прати постојање карактеристичних проблема као што су:

- непостојање властитих производа (углавном се само врше услуге),
- изражен недостатак стручног кадра,
- процес производње се одвија малим капацитетом (у неким предузећима већи део простора се даје под закуп),
- застарелост опреме која утиче на квалитет израде производа,
- недостатак обртних средстава и средстава за инвестиције,
- скупе банкарске гаранције, компликована, дуга и скупа царинска процедура,
- предузећа углавном обављају услужне послове,
- најниже зараде у области индустрије.

Актуелни процеси глобализације и интернационализације доводе до значајних промена у свим сферама живота. Глобални процеси су такви да се све више инсистира на општој афирмацији тржишног механизма и уједначавању услова привређивања у светским размерама. Као резултат најновијих промена у глобалним тржишним окружењима, можемо рећи да данас светско тржиште постаје све тесније, да је слободног простора све мање а да актера и заинтересованих учесника има све више. На равноправан третман и повољну тржишну перспективу могу рачунати само активни учесници, који траже иницијативу и који су оспособљени да послују по савременим тржишним правилима и принципима. Време везивања предузећа за домаће тржиште, као основно и опредељујуће је дефинитивно постало прошлост. При актуелној и нужној (својинској, организационој, управљачкој и маркетиншкој) трансформацији, наша предузећа морају да пођу од радикалне промене начина пословног размишљања. Нужно је мењати развојне оријентире и приоритете и то тако да:

- међународна пословна оријентација треба да постане основна и опредељујућа, а домаћа изведена,
- међународно тржиште треба да добије карактер опредељујућег а домаће изведеног,
- међународни тржишни и технички стандарди су основни а домаћи изведени.

Питање, скоро свих питања је, како довршити процес транзиције, када довршити приватизацију, на који начин санирати посрнула

предузећа може ли се, с обзиром на одличну сировинску базу у Републици Српској, „направити предузеће“ управо на бази оваке сировинске базе? Многа друга питања се намећу и на њих се морају наћи одговори. Квалификована радна снага, сировинска база коју поседујемо и кооперација или било који други вид сарадње са иностраним и поштемним партнерима, излаз су из постојећег стања.

REHABILITATION AS A COMPANY'S MODEL FOR GETTING OUT OF THE CRISIS

Assistant Professor Slobodan Pešević

Abstract: The word 'rehabilitation' is of Latin origin (Sanatio) meaning treatment; nevertheless from the standpoint of company's economy rehabilitation is considered to be economic, technical and organizational measures that need to contribute to the recovery of the company, meaning that it once again becomes liquid and profitable. The company is considered sick if it is unable to meet its obligations and operates with a loss for a longer period of time. The causes of the disease can be external and internal. Financial difficulties, which are manifested in the lack of liquidity and unprofitability, cause the need for rehabilitation. Start of rehabilitation suggests the eligibility of rehabilitation, which exists if permanent recovery of the company is possible. Determining eligibility of rehabilitation involves testing and selection of measures whose implementation provides a permanent recovery of the company, in terms of reestablishing of financial balance and returning to the profit zone. If permanent recovery of the company is not possible, bankruptcy happens. There is a difference between rehabilitation in one and rehabilitation in another sense. The first one, economic rehabilitation (rehabilitation in the broad sense) covers all measures that contribute to the detection and elimination of the causes of loss and ensure permanent recovery of the company. The second, financial rehabilitation (rehabilitation in the narrow sense) is directed to write off the loss and the establishment of financial balance.

Keywords: *crisis, deficit, price stability, privatization, the symptoms of the crisis, entities.*

ЛИТЕРАТУРА

1. Bosnia and Herzegovina: Poverty Assessment, Volume II, World Bank, Report No. 25343-BiH.
2. Božić, R.: Restructuring of enterprises in the RS, Business Directory (Journal of Accounting and Revision) 2002, Bijeljina.
3. Dmitrović-Šaponja, Lj., Birovljev, J.: Restoration of the company, Proceedings of the 2nd Symposium, Banja Vrućica, 1998.
4. Dojčinović, D.: How to recognize the negative development of the company and internal weaknesses, www.ebizmags.com. 2009.
5. Dragutinović, D., Filipović, M., and Cvetanović, S.: Theory of Economic Growth and Development, Faculty of Economics, Belgrade, 2012.
6. Kontić, Lj.: The factors in choosing an enterprise rehabilitation, the Institute for European Studies, Belgrade, 2008.
7. Radović, D., Radović, B.: The global economic crisis - a cause or excuse for unemployment in Serbia, Economic perspectives, 2009.
8. Rapačić, S.: The World Trade Organization and enterprises in foreign trade. Publishing Center, Belgrade, 2013.
9. Rodić, J.: Economic and financial rehabilitation of enterprises, Proceedings of the 6th Symposium SRRRS, Banja Vrućica - Teslić, 2002 and